

ПРАВА ЛЮДИНИ ДЛЯ ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ І ЄВРОМАЙДАН 2013—2014

Як зазначив у своєму есеї «ЛГБТ в Україні — між “Русским миром” і Європейським Союзом» ЛГБТ-активіст Андрій Кравчук, «становище української ЛГБТ-спільноти взагалі зникло з поля зору широкої публіки і не викликає жодного суспільного інтересу» (Кравчук 2014). Зрозуміло, що в ситуації війни Україна має так звані «інші пріоритети». З іншого боку, політика прав людини передбачає забезпечення громадянських прав для різних категорій населення, у тому числі для ЛГБТ (лесбійок, геїв, бісексуальних та трансгендерних людей), тобто і за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ).

У побутовій лексичі (зокрема України та Росії) віднедавня поширений вислів «гейропа» — прояв такої собі побутової гомофобії, підкріпленої низкою законодавчих ініціатив, приклад мови ворожнечі та насильства. При чому люди, які відвідують «гейропу», потім спростовують стереотипне уявлення про неї і навіть переконують інших, що краще вже «гейропа», ніж «немытая Россия». А політики задумуються і визнають, що «краще раз на рік гей-парад, ніж російські танки в Києві» (як виразився Юрій Луценко).

У період протестів на Майдані доцільно дослідити детальніше таку чутливу останнім часом для українського суспільства тематику як (гомо)сексуальність. За останні роки вона часто виявлялася таким собі «лакмусовим папірцем» для перевірки на демократію і повагу до розмаїття. Дискурс про «гомодиктатуру», законодавчі спроби криміналізувати «пропаганду гомосексуалізму», мова ворожнечі від публічних людей поєднувалися з браком освіти про права людини, про політику стосовно ЛГБТ-спільноти в різних країнах світу та про євроінтеграційні вимоги до України з боку ЄС.

В останньому щорічному звіті *Freedom House*, присвяченому оцінці ступеня демократичних свобод, у розділі «особиста автономія та індивідуальні права» зазначено, що ЛГБТ досі стикаються з дискримінацією та ворожістю в Україні (Freedom House 2014). У звіті правозахисного ЛГБТ центру «Наш світ» зазначено, що у 2013 році спостерігалось явне зменшення кількості випадків та пом'якшення гомофобної риторики з боку представників органів державної влади. Натомість результати інтернет-опитування свідчать про чималі проблеми у сприйнятті іншої сексуальності та гендерної ідентичності на суспільному рівні: «65% із загальної кількості 499 опитаних (переважно молодих чоловіків-геїв із великих міст України) за останній рік хоча б раз стикалися з проявами гомо- чи трансфобії» (Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ» 2014b: 15). Як і раніше, актуальною проблемою залишається спілкування з міліцією, яка може здійснювати незаконне затримання гомосексуалів або провокувати на здійснення правопорушень. Несприйняття ЛГБТ-спільноти в українському суспільстві проявляється, окрім іншого, в утворенні та діяльності гомофобних ініціатив та організації антигейських акцій.

Результати порівняльного аналізу даних міжнародного соціологічного опитування громадської думки *European Social Survey (ESS)* свідчать про те, що українці найбільш негативно ставляться до геїв і лесбійок з-поміж п'яти обраних для аналізу країн Європи (Україна, Швеція, Іспанія, Угорщина та Німеччина). Серед п'яти досліджуваних країн Україна — єдина, де кількість тих, хто не погоджується з твердженням, що «геї та лесбійки мають право жити, як бажають», більша за тих, хто погоджується (61,4% проти 38,6%). Удвічі більше угорців (66,8% проти 33,2%) погоджуються з твердженням, що «геї та лесбійки мають право жити, як бажають». Найбільш толерантними країнами, де відсоток тих, хто погодився з цим твердженням, наближається або перевищує 90%, є Німеччина, Іспанія та Швеція — 89,7%, 91,6%, 96,8% відповідно (Марценюк 2014: 33). Тобто відмінності у позитивному ставленні до ЛГБТ в Україні та в європейських країнах є суттєвими.

Методологічні аспекти дослідження

Таким чином, доцільно проаналізувати тематику прав людини для ЛГБТ в контексті останніх подій на Євромайдані. Як слушно зазначив один із ключових інформантів дослідження голова Координаційної ради

«Гей-форуму України» Святослав Шеремет, *«Майдан був віддзеркаленням суспільства, а суспільство, в цілому, не є прихильним до ЛГБТ»*. Тобто, очікувано, слід припустити гомофобність як реального, так і медійного середовища Євромайдану і вивчити його особливості саме у період Євромайдану.

З іншого боку, слід з'ясувати відповіді на такі питання: Чи була ЛГБТ-спільнота видимою в подіях Майдану. Чи можна відзначити щось позитивне (а не тільки негативне) у сфері забезпечення прав людини для ЛГБТ-спільноти в Україні за період від листопада 2013 року, і якщо можна, то що саме? Які знакові для ЛГБТ-спільноти події відбулися за час Майдану? Ці та інші запитання були поставлені в емпіричному дослідженні, проведеному з червня до серпня 2014 року шляхом анкетування. Анкета складалася з десяти питань, які передбачали відкриті відповіді (зокрема й у формі розгорнутих коментарів).

Для початку були розіслані електронні листи так званим «ключовим інформант(к)ам» — людям, яких я раніше опитувала для дослідження ЛГБТ-руху або яких знаю з правозахисних подій. Потім інформант(к)и радили по трьох інших людей — тобто надалі вибірка формувалася методом «снігової кулі». Загалом було розіслано 40 анкет, але лише половина надіслали відповіді. Частина адресатів відмовлялися відповідати, аргументуючи відмову певним чином, інші виявили намір це зробити, але анкет не надіслали, а деякі ніяк не відгукнулися на прохання. Отже, було отримано 20 анкет від 7 активістів і 13 активісток у сфері прав людини для ЛГБТ-спільноти. Хочу зазначити, що респондентки та респонденти не обов'язково належать до ЛГБТ-спільноти. Головний критерій відбору — певний досвід активізму у сфері прав людини для ЛГБТ (від одного року) й участь (у різній формі) в подіях Євромайдану.

Як виявилось, середній досвід активізму опитаних — від 3 до 10 років. Зокрема, респондентки та респонденти зазначали, що організовували або брали участь у низці правозахисних подій (зокрема щодо прав людини для ЛГБТ): минулорічному прайді, флешмобах проти гомофобії, «КиївПрайді 2014», круглому столі «Бар'єри та виклики у сфері ВІЛ/СНІДу та прав людини: законодавство та політика країни. Що робити далі?», освітніх заходах із прав людини, національній ЛГБТ-конференції тощо.

Що ж до участі в подіях Євромайдану (у дослідженні був вказаний часовий проміжок від листопада 2013 року до березня 2014 року), то вона також була розмаїтою: *«волонтерська діяльність — від бутербродів до коктейлів Молотова»*, *«участь у Майдані в Києві та в інших містах, особливо у недільному вічі»*, *«надання безкоштовної психологічної допомоги»*, *«допомога в забезпеченні їжею, одягом»*, *«діяльність ініціативи Євромайдан SOS»*, *«на початку Майдану — участь у демонстраціях із плакатами про права людини (спільно з подругами з ЛГБТ-спільноти та феміністками)»*, так звана *«диванна сотня»*: спілкування з друзями з інших країн про Майдан, пояснення ситуації тощо. Дехто зазначав, що *«не брав участі в подіях на Майдані шляхом особистої присутності»*.

Окремо обговорювалося питання анонімності, оскільки тема є чутливою для дослідження, і недотримання конфіденційності може бути небезпечним для здоров'я респонденток і респондентів. Переважна більшість виявили бажання бути відкрито цитованими. Цитати надалі у тексті будуть подані мовою оригіналу (українською або російською) з частковою анонімністю.

Вартою уваги виявилася географія активізму. Найкраще у дослідженні представлені місто Київ, східна та південна частина України. Натомість отримана лише одна анкета з західної частини країни. Ця ситуація відображає загальну картину з регіональним представництвом ЛГБТ-активізму в Україні — у західній частині України таких організацій одиниці (див. Реєстр ЛГБТ-організацій України 2014). Це може означати меншу видимість спільноти як для суспільства загалом, так і для правозахисного активізму зокрема, а також більшу небезпеку у проведенні публічних акцій чи камін-ауті (публічному зізнанні у власній гей-ідентичності).

Першою зареєстрованою в Україні ЛГБТ-організацією вважається Всеукраїнська асоціація «Ганімед» (Київ, дата реєстрації — 13 травня 1994 року), яка припинила свою діяльність через п'ять років, у 1999 (Реєстр ЛГБТ-організацій України 2014). Згідно з Реєстром ЛГБТ-організацій України та українських організацій, причетних до ЛГБТ, який веде Рада ЛГБТ-організацій України, станом на 5 серпня 2014 року в Україні були 44 офіційно легалізовані реєстраційними органами громадські та благодійні ЛГБТ-організації (з яких 26 реально діють, а 18 — лише номінально існують); один легалізований реєстраційними органами

громадський та благодійний союз ЛГБТ-організацій; п'ять легалізованих реєстраційними органами громадських та благодійних організацій, причетних до ЛГБТ (тісно пов'язаних з ЛГБТ) (Реєстр ЛГБТ-організацій України 2014). Загалом частина опитаних для цього дослідження належать до восьми ЛГБТ-організацій зі згаданого реєстру.

За останні чотири роки кількість таких організацій зросла майже вдвічі (Марценюк 2010: 135). При чому їхня діяльність доволі розмаїта — від надання послуг для геїв і лесбійок до проведення соціологічних досліджень на ЛГБТ-тематику (Громадська організація «Міжрегіональний центр ЛГБТ-досліджень Донбас-СоцПроект») або підтримки руху ЛГБТ-християн України (наприклад, Громадська організація «Об'єднання "Квір-Кредо"»).

Відбулася помітна дегетоїзація ЛГБТ-руху, видимий вихід на співпрацю з правозахисним рухом загалом. У боротьбі за права людини для ЛГБТ-спільноти важливою є співпраця всередині громадянського суспільства, як свідчить досвід «успішного шлюбу між ЛГБТ і правозахисним рухом» (Encarnación 2014: 99). Респондентки також переконані, що *«треба залучати інші меншини та правозахисні групи»* (Олена Шевченко, ГО «Інсайт»).

Святослав Шеремет (Гей-Форум України) згадує: *«Свого часу ми підштовхнули сили громадянського суспільства до створення національної Коаліції з протидії дискримінації»*. Коаліція з протидії дискримінації була започаткована як національна недержавна громадська правозахисна ініціатива 5 квітня 2011 року, коли українські неурядові організації підписали спеціальний [Меморандум](#). Серед здобутків Коаліції доцільно відзначити написання, лобювання та прийняття антидискримінаційного законодавства в Україні. У дослідженні ЛГБТ-руху в 2010 році я також звертала увагу на те, що *«більш продуктивно виробляти загальні національні механізми подолання дискримінації, яка часто має подвійний чи потрійний характер»* (Марценюк 2010: 136-137).

Якою ж була участь ЛГБТ-спільноти в подіях на Майдані? Щоб з'ясувати це, респонденткам і респондентам було поставлене питання про видимість спільноти на Євромайдані, знакові події, а також позитивні та негативні аспекти у сфері забезпечення прав людини для ЛГБТ за період від листопада 2013 року.

Участь ЛГБТ у Євромайдані:

стратегія невидимості та гомонаціоналізм

Активістська ЛГБТ-спільнота України 17 грудня 2013 року публічно визначила свою позицію стосовно подій та стратегію (не)участі в них. Так, у Заяві ЛГБТ- та дружніх до ЛГБТ організацій України (загалом 21 організація) щодо Євромайдану «Єврореволюція в Україні. Роль і участь ЛГБТ» зазначено:

Багато хто з нас цими днями стоїть на «євромайданах» по всій країні. Але ми виборюємо сьогодні не специфічні права для ЛГБТ. Ми стоїмо під прапорами нашої країни та Євросоюзу як громадяни й громадянки України, виборюючи краще життя для себе та своїх близьких за високими європейськими стандартами (Громадський простір 2013).

Ми повідомляємо, що не планували і не плануємо жодних акцій на ЛГБТ-тематику в рамках Євромайдану саме тому, що розуміємо, ким і з якою метою вони будуть використані (Рада ЛГБТ організацій України 2014).

Респонденти і респондентки неодноразово вказували на псевдо-ЛГБТ-акції, які «влаштовувалися заради дискредитації Єврореволюції». Зокрема, 10 січня 2014 року була прес-конференція «фейкових» ЛГБТ-активістів/активісток в УНІАНі на тему «Євромайдан: шанс для всіх бути почутими та відстояти свої права», а 11 січня ці самі люди нібито намагалися прорватися на Майдан, щоби встановити свій намет. За словами Святослава Шеремета, *«ЛГБТ-організації вже давно та надійно спрацювалися з провідними медіа, тож фейкові новини про ЛГБТ в Україні ніколи не набувають популярності, бо ЗМІ вміють відокремлювати пшеницю від полову»*.

Також активістки й активісти спростовували неправдиву інформацію стосовно вимоги ЄС про одностатеві шлюби в Україні:

На жаль, останнім часом посадовці найвищого рівня роблять маніпулятивні заяви про те, що ЄС начебто вимагає від України легалізації «одностатевих шлюбів». Звісно, такі заяви, поряд з іншими спробами експлуатувати негативні упередження щодо ЛГБТ, спрямовані на те, щоби перешкодити євроінтеграції. Ми вітаємо оперативне спростування з боку Євросоюзу нісенітниць про вимогу щодо «одностатевих шлюбів» і переконані, що за такі неправдиві заяви з вуст українських можновладців має наставати політична та юридична відповідальність (Громадський простір 2013).

Відмова від проведення ЛГБТ-акцій на Майдані є найпоширенішим поясненням того, чому більшість опитаних вважають, що ЛГБТ-спільнота не була видимою на Євромайдані (зокрема, у Києві з листопада 2013 року до березня 2014 року). З одного боку, зрозуміло, що ЛГБТ-спільнота виробляла певну спільну стратегію, аби виглядати активістським суб'єктом. З іншого боку, доцільно критично подивитися на таку позицію.

Геополітичний вибір зіграв свою роль (принцип «найприйнятнішого вибору з двох не дуже прийнятних варіантів» — як у попередньо згаданих словах Луценка про «краще раз на рік гей-парад, ніж російські танки в Києві»): «Українська ЛГБТ-спільнота розраховувала на те, що перемога проєвропейської опозиції в будь-якому разі вигідніша для захисту її прав та інтересів, ніж збереження пострадянського статус-кво, не кажучи вже про перемогу проросійських сил» (Кравчук 2014). Добре знаючи політику більшості країн ЄС стосовно різноманітних прав для ЛГБТ (із легалізацією одностатевих партнерств і шлюбів, можливістю усиновлення або удочеріння дітей тощо) і нещодавнє прийняття в Росії низки регіональних, а потім і федерального законодавства щодо заборони «пропаганди гомосексуалізму» (Кондаков 2014: XIII-XIV, 102), ЛГБТ-спільнота обрала перший варіант.

Хоча подекуди в анкетах питання «євроінтеграції» використовується як демаркаційна лінія для «іншування» («ми», які за євроінтеграцію, — та «вони», які проти євроінтеграції). Таку беззастережну і некритичну орієнтацію на «західні» («європейські») цінності стосовно політик так званого «сексуального громадянства» (*sexual citizenship*) називають **гомонаціоналізмом**. В академічний дискурс цей термін ввела квір-дослідниця Джасбір Пуар (Jasbir K. Puar), авторка праці «Терористичні монтажні гомонаціоналізм у часи квіру» (*Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*, 2007). Гомонаціоналізм — це так звані нормативні гомосексуальні ідентичності та практики, які за «еталон» беруть «неоліберальну демократичну етику» та громадянство країн «глобальної Півночі», відтворюють расові та класові привілеї (Kulick 2009: 28). Тобто йдеться про конструювання так званої «правильної гей-ідентичності».

Термін «гомонаціоналізм» застосовують у постколоніальних студіях. Як зазначено у статті «Справжні вороги, фальшиві друзі: імперіалізм і гомофобія в Африці», «на Близькому Сході, де ізольований Ізраїль використовує удаване прийняття геїв як зброю та пропаганду у війні із Палестиною, в пригоді стає термін «гомонаціоналізм»» (Спільне 2014).

У сучасному українському суспільстві виявляється доцільним використовувати теоретичні аспекти гомонаціоналізму задля критики протиставлення Заходу (або «проєвропейського вектора») і Росії у творенні «правильної» гей-ідентичності та гомосексуальних практик. Окрім того, в контексті внутрішньодержавної політики «правильна гей-ідентичність» конструюється передусім через приналежність до української нації, включеність у «національний проєкт» (через участь у подіях на Майдані, на фронті, через допомогу для армії тощо). Інші ідентичності та практики є «ворогами», як-от «гей-тітушки».

Маємо певне протиріччя. Адже у ситуації захисту прав людини механізми забезпечення такої політики повинні стосуватися радше «включення» (*inclusivity*), а не «іншування» та «виключення». Саме тому фраза «краще раз на рік гей-парад, ніж російські танки в Києві» (у якій прослідковується аналогія з Ізраїлем і

Палестиною) добре підпадає під визначення ідеології гомонаціоналізму. У цих словах Луценка хоч і є намір толерантності, але він викликаний передусім «спільним ворогом» української нації, тобто є по суті ксенофобним, адже передбачає порівняння та виключення. Виглядає так, що одну фобію, ненависть можна успішно замінити на інший тип ненависті. Можливо, для когось такий варіант і є стратегічно прийнятним, але у дискурсі так званого «розмаїття» (*diversity*) такі вислови викликають низку критичних зауважень. Хоча деякі з опитаних позитивно ставляться до слів Луценка, аргументуючи це так: «*Це вже маленька перемога — від ненависті до можливості “терпіти”*».

Стратегія компромісу, про яку я вже згадувала в попередньому дослідженні ЛГБТ-руху (Марценюк 2010: 139), у даному контексті означає **«стратегію невидимості»**. Як влучно зазначив Святослав Шеремет, «*“за замовчанням” український ЛГБТ-актив прийняв оцю імпліцитну гомофобію як даність і виходив із того, що Революція гідності — це не час для встановлення веселкових прапорів на барикадах*».

Низка експертів і експерток підтримують цю стратегію. Наприклад, Назарій Боярський із Коаліції з протидії дискримінації в Україні вважає, що *«ЛГБТ-спільнота не була видимою під час подій Євромайдану за власним правильним вибором»*. Представники і представниці ЛГБТ-спільноти виходили на Майдан переважно як громадянки і громадяни України: *«Всі, хто бажав, боролися за єдину мету, і на даному етапі я б не стала відрізняти ЛГБТ-спільноту від інших громадян України, які прагнуть свобод»*. Держава і нація у даному випадку отримали пріоритет над соціальною групою, яка перебуває у маргінальному становищі: *«У той час перед ЛГБТ-громадянами стояли задачі важливіші, ніж самопрезентація та захист власних прав. Ми разом з усіма захищали право країни на якесь пристойне майбутнє та, в якомусь сенсі, на деякий час відрікалися від своєї ідентичності на користь справі»* (Марина Усманова, редакторка журналу «Інша»). Виконавчий директор ВБО «Точка опори» Богдан Глоба зауважив, що така стратегія потрібна *«зادля уникнення спекуляції на дану тему та задля збереження цілісності Євромайдану»*. У той же час зрозуміло, що далеко не всі члени і членкині спільноти підтримують ідею пріоритету громадянських прав над правами людини для ЛГБТ. Але постає питання: чи мають вони можливість висловлювати свою позицію і просувати її? Це може бути доволі складно у ситуації ідеології гомонаціоналізму, описаної вище.

З іншого боку, серед причин стратегії невидимості слід назвати усвідомлення небезпеки, тому ЛГБТ-спільнота *«свідомо уникала протистояння з радикальними націоналістами та використання суспільної гомофобії проти Майдану»* (Андрій Кравчук, експерт центру «Наш світ»); *«Всі розуміли, що відкрита ЛГБТ-акція викличе агресію у традиціоналістської та правої аудиторії»* (Юрій Франк, ГО «Інсайт»). Про не завжди безпечний простір Євромайдану говорить також учасниця неформальної ініціативи «Жіноча сотня ім. Ольги Кобилянської» Анна Довгопол:

Інша частина, можливо, і хотіла б якось заявити про свою присутність там як ЛГБТ, але це було небезпечно зважаючи на велику кількість ультраправих активістів (спочатку — Свобода, потім — також Правий сектор). Під час першої найбільш масштабної демонстрації після побиття студентів 30 листопада я була з ЛГБТ-групою і ми мали кілька райдужних прапорів у сумках, які не наважилися витягти, тому що поряд з нами йшли колони активістів зі «Свободи», які виглядали, як завжди, досить агресивно. Крім того, пізніше було кілька випадків нападу з боку ультраправих на дівчат із феміністичної та лівої спільноти, які стояли із плакатами про права жінок (дуже поміркованими, типу «Європа = рівні зарплати для жінок»), а також на лівих активістів.

Стратегію невидимості можна критикувати за підтримку владного дискурсу суспільства загалом і Євромайдану зокрема, який виключає інакшості та є дискримінуючим. Приклад критики (зокрема і гомонаціоналізму) — в есеї дослідниці квір-тематики Марії Маєрчик:

Ось лідери ЛГБТ-організацій «вітають оперативне спростування з боку Євросоюзу нісенітницю про вимогу щодо “одностатевих шлюбів”». А далі пишуть відозву з закликом

«висміяти» псевдо-гей-акцію, що її було проведено на Майдані одного дня, і «виключно мирно та без насильства спробувати завадити її реалізації, вигукуючи слова “провокація!”». І, зверніть увагу, гей-організації ані трохи не критикують ксенофобію, не звертаються до соратників, мовляв, ваша гомофобія згубна, вона робить вас маніпульованими, ви боїтеся манекенів, ось ми тут, разом з вами стоїмо у варті на барикадах, у нас спільні цілі. Вони цього не кажуть. Деякі відчайдухи намагаються про це говорити, але наштовхуються на стіну нерозуміння. Хоч і хисткий і непевний, але все ж намацальний дискурсивний майданчик, звідки такі заклики могли б звучати, розмито ще до того, як його зникнення було ідентифіковано. Коли у відозві просять м'яко цькувати геїв, хоч і псевдо, вони говорять мовою правих, просять висміяти тих, хто уявно ними є... (Маєрчик 2014)

Однак стратегія невидимості не означає автоматично неучасть. Зокрема, Олена Шевченко вказує на факт видимої присутності активістської ЛГБТ-спільноти, однак у контексті більш широкого захисту прав людини: «Кожне віче ГО “Інсайт” проводив акції “права людини понад усе”, “права не дають — права беруть”, “стоп дискримінація”, “права людини — права меншин” тощо».

Легітимація участі в Майдані, який перетворився на простір війни, відбувається передусім через засвідчення факту героїчної смерті. «За великим рахунком, люди на Майдані не знали, що ЛГБТ творять революцію разом з іншими, — зазначає Святослав Шеремет. — Деякі хлопці з гей-спільноти полягли від снайперських куль. Оберігаючи приватне життя наших товаришів, їхніх родин і бойфрендів, ми не можемо розголошувати прізвища загиблих».

Окрім того, ЛГБТ-спільнота включилася у загальнонаціональний дискурс волонтерства і взаємодопомоги, у час коли держава не здатна повноцінно та фахово виконувати свої основні функції: «ЛГБТ-спільнота проявила гарний приклад взаємодопомоги, створивши шелтер для переселенців з АР Крим та Сходу України».

Цікаво проаналізувати мову, якою респондентки і респонденти описують події на Майдані. Подекуди вона доволі патетична і навіть патріотична, що свідчить про прихильне ставлення до Євромайдану — наприклад, «Революція гідності», «боролися за єдину мету», «бойові побратими», «пліч-о-пліч стояли на Майдані».

Тобто для ЛГБТ-спільноти участь у Майдані — це радше «завуальована» участь, задля особистої безпеки та інтересу української нації, яка «встає із колін». Втілювалася така участь через «стратегію невидимості» і так звану ідеологію гомонаціоналізму, узгоджену більшістю активних ЛГБТ-організацій.

Учасники й учасниці Євромайдану з ЛГБТ-спільноти наражалися на подвійну небезпеку: загалом як громадяни та громадянки, які вийшли на протест проти правлячого режиму, і як представниці та представники спільноти. Давайте детальніше поглянемо, у чому полягала небезпека другого типу, тобто виявимо ознаки гомофобії на Майдані.

Гомофобія на Майдані: прояви та наслідки

Як уже зазначалося, Євромайдан відображав певні тенденції в українському суспільстві, у якому неодноразово траплялися і далі трапляються випадки гомофобії, у тому числі мови ворожнечі (Марценюк 2009; Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ» 2014b). Майже всі провідні політики України експлуатують тему консервативних «традиційних цінностей», серед яких неодмінно в тому чи іншому вигляді фігурує гомофобія (Кравчук 2014). Чого варті лише наліпки «Янукович Підарешт» (приклад Юрія Франка).

Якщо вибудувати **хронологію подій на Майдані** та зіставити її з **активізмом щодо прав людини для ЛГБТ**, то доцільно виокремити такі **три періоди**: (1) передусім «проєвропейський Майдан» (до розгону студентів 30 листопада 2013 року), (2) «Майдан на барикадах» (від грудня 2013 року до кінця лютого 2014 року) і (3) «пост-Майдан».

На початку Майдану (протягом першого періоду) були спроби вийти у публічний простір із правозахисними й антигомофобними гаслами. Активістка Анна Хвиль розповідає про негативну реакцію свідків:

Ще перед першим розгоном Майдану 30 листопада, коли провідною темою протестів було підписання Угоди про асоціацію з ЄС, ми з колежанкою вийшли вийшли на загальний протест із плакатами «Хочеш в Європу – відмовся від сексизму і гомофобії» та «Фемінізм — це європейська цінність». Попри те, що загалом реакція людей була не агресивною, а скоріше відстороненою, у нас перехожі двічі намагалися вирвати плакати, звинувачуючи у провокації.

Другий період, «Майдан за барикадами», в аспекті ЛГБТ-тематики стосується не тільки описаної вище «стратегії невидимості», але й результатів комунікації із владою та ЗМІ. Зокрема, попри численні зауваження національного та міжнародного експертного середовища до прийнятого у другому читанні законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запобігання та протидії дискримінації)» №4581, до переліку захищених не були внесені ознаки сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ). Як загалом зауважив Святослав Шеремет, «Євромайдан засвідчив, що у вітчизняному народному світогляді концепт прав людини відсутній». Натомість Анна Довгопол вбачає також певні позитиви у цій ситуації: «Важливим було певне публічне обговорення його та зокрема ознаки “сексуальна орієнтація”. Це примусило принаймні говорити про це, і певні представники міністерств публічно заявляли, що розуміють необхідність включення СО до переліку захищених ознак, проте саме зараз це зробити важко».

Мілітаризація суспільства і радикалізація насильства сприяє гомофобії. Так, активістка Анна Хвиль вважає: «Травматичний досвід від пережитого насилля може відкрити поле для маніпуляцій населенням зі сторони представників церкви, які в Україні часто використовують ЛГБТ-спільноту для створення образу ворога і розпалювання ненависті серед населення». Віце-президентка Центру «Діалог культур XXI» Лариса Сара Богачик-Волинець озвучує перестороги стосовно подальшого розвитку подій: «Загалом радикалізація настроїв у суспільстві, яке до того ж в черговий раз ризикує бути ошуканим, не сприяє толерантності. Знецінення людського життя в подіях останнього періоду також призводить до більшої небезпеки фізичного насилля проти меншин, серед яких ЛГБТ — перший кандидат».

Катерина Баранова зауважує посилення мілітаристського і, відповідно, патріархатного дискурсу як наслідок подій на Майдані: «Загалом, децю змінилися і настрої суспільства. Неодноразово я чула від знайомих, які раніше були досить поміркованими, такі тези: у цій ситуації нам потрібні міцні традиційні родини — треба народжувати українців, які боронитимуть Україну». Тема нації та гендерної поляризації не є новою у контексті вивчення радикальних суспільних подій. На Євромайдані, особливо в ситуації створення (напів)воєнного простору у вигляді барикад і сотень, неодноразово звучали патріархатні настанови про місце і роль жінок і чоловіків: на кухні та на барикадах відповідно. «На Майдані було достатньо мізогінічних настроїв, що лише почасти було виправлено створенням жіночої сотні. Де присутня мізогінія, там обов'язково присутня гомофобія» (Лариса Сара Богачик-Волинець). У даному випадку для легітимації протестного простору використовуються механізми нормалізації, які апелюють до «справжності»: «Майдан позиціонувався як парафія “справжніх чоловіків — героїв”, де нема місця для “слабких та не справжніх”» (Олена Шевченко).

За період Євромайдану відбувалися такі гомофобні дії як «розгром двох ЛГБТ-клубів у центрі Києва націоналістичними учасниками Євромайдану» (Назарій Боярський), «жорстоке побиття двох геїв десь поблизу Майдану людьми з Самооборони» (Лариса Сара Богачик-Волинець).

Респондентки і респонденти ділилися власним досвідом проблем, з якими стикалися на Євромайдані:

Одного разу я для перевірки загорнула у райдужний прапор (але то було новорічної ночі, де на Майдані масово гуляли веселі люди), я зустрічала багато реакцій, коли люди

спочатку посміхаються мені в обличчя, потім їх погляд сягає прапора, посмішка гасне і вони відводять погляд, часто з обуренням (Лариса Сара Богачик-Волинець).

[Д]івчина зі спільноти не могла зізнатися у своїй причетності до неї навіть бойовим побратимам, з якими пліч-о-пліч стояла на Майдані кілька місяців; також я весь час відчувала напругу моїх товаришів — геїв, які дуже боялись бодай чимось видати нетрадиційну орієнтацію, і недарма, зважаючи на зазначене вище побиття двох хлопців-геїв(Лариса Сара Богачик-Волинець).

Тут стало б у пригоді таке пояснення: «Тепер гасла правого спектру виглядають конвенційно нейтральними, а ліволіберальні — зчитуються як провокації, “тролінг правих”» (Маєрчик 2014). Справді, часто альтернативні до пронаціоналістичних слогани (навіть доволі нейтральні — про права людини) сприймалися як «провокація проти Майдану». Очевидно, передусім через нерозуміння суті цих повідомлень — адже досі і в освітніх закладах, і в медійному просторі доволі мало інформації на правозахисні теми.

На моє запитання у анкеті про найбільш гомофобні сили, пов'язані з Майданом, я отримала відповіді про праворадикальні націоналістичні сили («Правий сектор», «Свобода»); «ряд ультраправих угруповань, наприклад, “Білий молот”» (Богдан Глоба); «правоконсервативні політики, які перебувають або перебували у складі “Батьківщини”, Партії регіонів тощо; комуністи; інші проросійські та клерикальні сили» (Андрій Кравчук); «представники влади, що боролися проти Євромайдану і використовували гомофобну риторичку з метою залякування населення Європейським Союзом а-ля Микола Азаров», «політичні сили, що будують свою політику та риторичку на пошуку “внутрішнього ворога” а-ля партія “Свобода”» (Назарій Боярський); «УПЦ КП. Ця релігійна конфесія послідовно виступала та виступає проти громадянської рівноправності ЛГБТ, зокрема протестує проти законодавчої заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації» (Святослав Шеремет). Також зазначалося, що це ті сили, які «виступають за традиціоналізм і готові знищити все, що не вписується в їхній вузький світогляд» (Богдан Левчук); «їхня ідеологія передбачає “правильних” і “неправильних” людей для держави / нації» (Анна Довгопол); «Будь-які більш-менш войовничі чоловічі угруповання, для яких найбільшим соромом є бути порівняними з жінкою» (Лариса Сара Богачик-Волинець).

Святослав Шеремет наводить такий приклад публічної мови ворожнечі з боку керівництва «Правого сектору»:

Революційно-націоналістичний рух «Правий сектор» [...] підтримав насильство в ставленні до ЛГБТ в Україні, хоча на словах і відхрестився від прямої причетності до нього: за словами Скоропадського, «ЛГБТ [...] є маргінальними [...]. І той народний гнів, який вихлюпується на них, — ми його, звичайно ж, усіляким чином вітаємо»; «Зло, яке прийшло у світ у вигляді ЛГБТ, [...] щоб викоринити божественне начало в душах людей, [...] повинно бути вирване з коренем» (Пресс-служба 2014; цитати взяті з інтерв'ю прес-секретаря Артема Скоропадського спецкору Латвійського радіо, взятого 25 лютого 2014 року).

Утім, опір ксенофобії загалом також траплявся на Євромайдані — зокрема, в легітимних формах. Майже з самого початку масових подій на Майдані громадськість звертала увагу на питання прав людини та їх порушення. Так, у грудні 2013 року «громадські та правозахисні організації, журналіст(к)и, активіст(к)и, студент(к)и, наукові співробітники/ці, дослідники/ці» оприлюднили заяву «організаційному комітету Євромайдану та всім тим, хто бере на себе обов'язок координації дій на Майдані Незалежності», у якій було зазначено:

Люди, які виступають на Майдані за європейський вибір, представляють різні етноси,

національності, мови, релігії, сексуальні орієнтації та стать, соціальні стани та переконання, і тому публічна риторика Майдану має поважати права кожного та кожної заради об'єднання зусиль усіх учасників/ць мирного протесту. Але сьогодні Майдан стає небезпечним для тих груп населення, у бік яких лунають дискримінаційні вислови та гасла (Без кордонів 2013).

Віце-президентка Центру «Діалог культур XXI» Лариса Сара Богачик-Волинець зазначала, що ЛГБТ — чи не найменш толерована на Майдані група:

Щодо використання гомофобних акцій у якості провокації Майдану — мушу зазначити, що подібні провокації здійснювались і на етнічному ґрунті — було кілька нападів на синагоги та на учнів єшив (єврейські релігійні заклади) у Києві. Після цього Самооборона Майдану взяла під свою охорону синагоги Києва, чим унеможливила провокації в цьому секторі. Але ми навряд чи можемо уявити, щоби ті самі сили взяли під охорону гей-клуби чи осередки, або хоча б висловили публічний осуд нападів на представників ЛГБТ.

У період «пост-Майдану» переважають пріоритети війни і дискурс про те, що питання ЛГБТ «не на часі». У відповідях деяких активісток і активістів відчутне певне розчарування через брак можливості захищати власні права: «На майдані нас ніхто не бив, протистояли пліч о пліч, поки “требо було” Революції» (Віра Чернигіна, президентка ХЖО «Сфера»); «Міжнародні правозахисні організації, на кшталт Human Rights Watch, більше цікавляться порушеннями прав людини у районах бойових дій, аніж правами ЛГБТ» (Юрій Франк, ГО «Інсайт»). Виявляється, що в ситуації «революції» та в середовищі мілітаризму різні групи людей, серед яких і певні меншини, активно використовуються задля «спільної боротьби» (наприклад, за євроінтеграцію — адже, як у наведеному одним із респондентів прикладі хоч і «толерантного», але гомофобного дискурсу, «ліпше європейські геї, ніж путінські ***аси») проти «спільного ворога» (наприклад, владного режиму чи Антимайдану, який є антиєвроінтеграційним). Але щойно настає черга для меншин зачіпати питання власного політичного інтересу, то ці групи виявляються «за бортом». І найбільш вагомий у цьому випадку аргумент — «там наші солдати гинуть, а ці ***си хочуть влаштовувати парад» (цитую слова з анкети про реакцію ЗМІ та соціальних мереж на подію, яку аналізуватиму окремо в наступному розділі цієї статті).

Виконавчому директору ВБО «Точка опори», відкритому гею та ЛГБТ-активісту Богдану Глобі відмовили у вступі до партії «Демократичний альянс» через його активну позицію у відстоюванні рівних прав для ЛГБТ — про це йдеться у новині Національного ЛГБТ порталу України (Національний ЛГБТ портал України 2014). Київське відділення аргументувало відмову тим фактом, що їхня партія є «християнсько-демократичною», а представник партії заявив: «...важливою цінністю для нас є сім'я. І тут у нас виникають серйозні розбіжності з позицією ЛГБТ-спільноти. Для нас сім'я — це чоловік, дружина і діти... Ми проти спроб поширити значення сім'ї, таїнства шлюбу тощо на гей-пари». Також, зі слів заступника голови партії «Демократичний альянс», вони намагаються уникати дискусій на «чутливі для суспільства» теми.

«КиївПрайд 2014» або Марш рівності, якого не було

«КиївПрайд» — тема, яку доволі часто згадували в анкетах. Приклад із нездійсненим наміром провести у столиці України «Марш рівності» переконує, що після Євромайдану публічні події за права людини для ЛГБТ так само складно організувати, як і до листопада 2013 року, «або навіть складніше, бо активізувалися чимало агресивних людей, що мають при собі зброю, і міліція не хоче нести відповідальність за можливі жертви» (Юрій Франк).

Загалом ідея «КиївПрайду» з'явилася у 2012 році. Тоді проведення публічної акції заблокували хулігани та радикали, з якими столична влада не впоралася. Проте минулого року Марш рівності у рамках «КиївПрайду 2013» успішно відбувся у столиці за участю міжнародних гостей. Київська влада хоч і поставилася непривітно до проведення цього правозахисного заходу, проте виправила помилки 2012 року

та забезпечила для Маршу 2013 року охорону силами спецпризначенців. Марш рівності 2013 року також повністю розвіяв побоювання мешканців і мешканок столиці щодо «непристойного» формату цього заходу, адже він відбувся як хода звичайних людей із правозахисними гаслами (Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ» 2014а).

У рамках «КиївПрайду 2014» відбулися такі події як правозахисна школа «Права людини у захисті ЛГБТ-спільноти», VII Національна конференція ЛГБТ-руху та ЧСЧ-сервісу України «Загрози та шанси», практичний семінар із написання гасел, показ фестивального кіно на ЛГБТ-тематику «Інші», дискусія про історію ЛГБТ-спільноти в Україні, чаювання-перевтілення з травесті-дівами тощо. Натомість запланований Марш рівності так і не відбувся.

У прес-релізі до події співголова оргкомітету «КиївПрайду 2014» Олена Шевченко зазначала:

Зараз, коли Україна зазнала зовнішньої агресії, коли суспільство намагаються розколоти розпалюванням ворожнечі між різними соціальними групами, українська ЛГБТ-спільнота заявляє про неприпустимість ескалації ненависті та ксенофобії на будь-якому ґрунті. Ми виступаємо за мир і толерантність по відношенню одне до одного та закликаємо усі верстви населення до порозуміння(Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ» 2014а).

На своєму сайті *Amnesty International* розмістили новину про те, що організація «висловлює глибокий жаль щодо нездатності київської міліції гарантувати адекватний захист для бажаючих взяти участь у Марші Рівності... *Amnesty International* нагадує українській владі, що права на свободу зібрань і вираження є фундаментальними правами, і що Україна, як і інші держави, повинна поважати, захищати та забезпечувати їх без будь-якої дискримінації» (*Amnesty International* Україна 2014).

Серед пояснень і причин того, чому Марш не відбувся, вказують такі:

Марш Рівності у рамках «КиївПрайду» у 2014 році провести не вдалося — посилаючись на ситуацію на Сході країни, міська міліція заявила, що не має достатньо ресурсів, щоб гарантувати безпеку учасникам, а міський голова Кличко сказав, що зараз — не час для святкування. Крім того, у самій ЛГБТ-спільноті багато хто не підтримували проведення маршу цього року, бо «не на часі» (події на Сході країни) (Анна Довгопол).

Натомість, за словами членкині правління ЛГБТ НГО «Нова хвиля для кращого майбутнього» Олени Семенової, представники та представниці «КиївПрайду» поїхали до міста-побратима Києва Торонто для участі у Світовому прайді. Активістка підкреслює:

Знаковою стала заява про стан прав ЛГБТ в Україні на світовому рівні під час Світової конференції з прав людини в Торонто, а також заснування групи співпраці української ЛГБТ-спільноти з українською спільнотою в Канаді. Вважаю це знаковою подією, бо канадська діаспора є найвпливовішим українським об'єднанням за межами країни (Олена Семенова).

Гаслом «КиївПрайду 2014» було: «Україна — єдина, і ми — її частина». Зрозуміло, що організаторки й організатори події намагалися бути «почутими» і «видимими» у медійному дискурсі, використовуючи популярний патріотичний слоган «Україна — Єдина». Однак привертає увагу звернення до національної тематики замість, наприклад, радше правозахисної, яка була би більш доцільна в ситуації браку уваги з боку влади та медіа до теми прав людини у період «пост-Майдану».

Успіхи в забезпеченні прав людини для ЛГБТ і можливості змін

Майже половина експерток і експертів вважають Євромайдан гомофобною подією і зауважують радше погіршення ситуації у сфері прав людини для ЛГБТ, хоча конкретної інформації на підтвердження цієї думки надано не було. Я би радше пояснила таку думку невинуватими очікуваннями. Близько третини респонденток і респондентів вважають, що на це питання складно однозначно відповісти. А деякі висловлюють та аргументують протилежну думку:

Рівень гомофобії на Майдані був відчутно нижчим, ніж середньостатистично в країні. Зокрема, я є відкритою лесбійкою, і на Майдані не приховувала цього. Проте відверту агресивну гомофобію практично не зустрічала (Марія Берлінська).

У мене особисто з'явилося відчуття, що відстояти свої права можна, а значить — треба це робити, зокрема, у спосіб вуличних акцій (Анна Шаригіна, віце-президентка ГО «ХЖО «Сфера»).

Один із найбільших позитивів у сфері забезпечення прав людини для ЛГБТ-спільноти — лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ до апеляційних судів про заборону дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації у трудових відносинах (Офіційний вісник України 2014). Святослав Шеремет розповідає:

До речі, ЛГБТ-рух вимагав від судової влади подібних роз'яснень ще з 2008 року, коли ми оголошували про це на спеціальній прес-конференції в УНІАНі. А зараз це сталося завдяки стусану від українського уряду, який таким чином прагнув забезпечити виконання надокучливих вимог Євросоюзу в контексті візової лібералізації для українських громадян і громадянок.

Були зняті з розгляду кілька гомофобних законопроектів у Верховній Раді — зокрема, ті, які ініціювала Партія регіонів. Як повідомляє Прес-служба Всеукраїнського ЛГБТ-об'єднання «Гей-Форум України», один із найскандальніших законопроектів минулого та чинного парламентських скликань — «Про заборону спрямованої на дітей пропаганди одностатевих сексуальних стосунків» (№ 1155) — відкликаний (15 квітня 2014). «Його автором був Колесніченко, а відколи його позбавили депутатства, то всі внесені ним законопроекти, не розглянуті парламентом, пішли у небуття» (Святослав Шеремет). Але ми бачимо, що це був не свідомий акт критичного сприйняття гомофобного законопроекту з боку нової влади, а радше щасливий збіг обставин.

Окрім того, як зазначає активіст Юрій Франк, «у результаті протестів на Майдані не були прийняті репресивні закони на кшталт російських, які б значно ускладнили роботу громадських організацій (і ЛГБТ-організацій зокрема)». Як ми вже обговорювали раніше, ЛГБТ-спільнота схильється радше до євроінтеграційного курсу України як геополітичного вибору. Як вважає Святослав Шеремет, «ЛГБТ є одним із насправді небагатьох в Україні моторів євроінтеграції».

Як зазначив в інтерв'ю Андрій Кравчук, напередодні дострокових президентських виборів у травні 2014 року «Міжнародна амністія» разом із іншими українськими правозахисними організаціями провели аналіз передвиборних програм і опитування кандидатів у президенти. Серед іншого їх запитували і про ставлення до заборони в Україні дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Лише Петро Порошенко висловився за законодавчу заборону такої дискримінації, при чому не тільки щодо працевлаштування, а в усіх сферах життя. Експерт центру «Наш світ» додав: «Ми будемо уважно стежити, наскільки його слова відповідатимуть справам».

Марина Усманова вбачає позитивні риси в уже згаданій історії відмови Богдану Глобі у членстві в партії «Демократичний союз»: «[У]країнські ЗМІ в цьому конфлікті масово підтримали відкритого гея, а не виявившихся консервативними партійців. На моїй пам'яті це вперше. Це ознака змін у суспільній думці».

Редакторка журналу «Інша» — видання для жінок, яким тісно у вузьких рамках патріархату — окремий номер видання присвятила тематиці «Жінка і революція». Активістка зазначає:

Ще одна така ознака — поява в українському медійному просторі образів жінок-героїнь, які у своїх поступках далеко відійшли від патріархальних уявлень, а своєю зовнішністю і взагалі відповідають стереотипним уявленням про лесбійок. Це й деякі жінки з «жіночої сотні», й Надія Савченко, за долею якої спостерігає вся країна. Зміни відбуваються дуже повільно, але, на мій погляд, важливо те, що тенденції змінилися з негативних на позитивні (Марина Усманова).

Олена Семенова, критично оцінюючи сучасний стан прав людини для ЛГБТ в Україні, зазначає:

Я вважаю потенціал Євромайдану прекрасним майданчиком для розмови про стан прав ЛГБТ в Україні на міжнародній арені. Це дозволить нам залучити більше політичної уваги та допомоги. Адже в Україні Євромайдан після революції втратив, вважаю, власне проєвропейські демократичні цінності та зараз асоціюється більше з традиційною українськістю, яка не сприймає ідею про те, що всі люди рівні, чоловіки не краще жінок і ЛГБТ потребують поваги до власних громадянських прав і свобод.

Що слід зробити ЛГБТ-спільноті, аби бути більш видимою у суспільстві? Якими є можливості до змін? Ці питання також ставилися в анкеті. Відповіді респондентів і респонденток були слабко прив'язані до ситуації з Майданом і мало стосувалися критичної переоцінки пост-Майдану. Значна частка з них говорили про «камінг-аути» — загалом актуальну тему для ЛГБТ-спільноти: «*[Н]е приховувати свою сексуальну орієнтацію/гендерну ідентичність від оточення — в повсякденному житті, на роботі, в громадській або політичній діяльності тощо*»; «*лише відкритість є шляхом до прийняття*». Хоча деякі респондентки та респонденти зауважували, що «*вимагати від людей “бути видимими”, ризикуючи життям чи здоров'ям, я не бачу доцільним, хоча я та інші люди готові ризикувати*».

На другому місці стоїть групова видимість: проведення більшої кількості публічних акцій, а також більш активна участь в інших протестах: «*окупувати простори — інформаційний, комунікативний, вуличний тощо*» (Анна Шаригіна). Олена Семенова вважає, що «*зараз є час для нарощування видимості спільноти*». Питання актуальне в контексті виробленої для періоду «Майдану на барикадах» «стратегії невидимості» та тенденцій поширення ідеології гомонаціоналізму. Актуальним постає питання подальшої стратегії діяльності ЛГБТ-спільноти та загалом доцільності цієї діяльності. Зокрема, Катерина Баранова переконана, що ЛГБТ-організації мають розвивати інституційний потенціал і співпрацю в медійному полі:

Можливо, ЛГБТ-організації мають об'єднатися, сформувати спільну інформаційну політику та визначити публічних лідерів. Відсутність координації та інформаційної політики сприяють тому, що тема ЛГБТ висвітлюється дуже ситуативно.

Але чи можлива і чи доцільна єдина стратегія, особливо в ситуації розмаїтих інтересів окремих підгруп у ЛГБТ-спільноті?

По-третє, говорять про просвітництво у сфері прав людини, проведення освітніх подій і більшої кількості наукових досліджень на ЛГБТ-тематику. Святослав Шеремет переконаний, що слід дегетоїзуватися, «*подолати лінію поділу на своїх (ЛГБТ) і чужих (інша частина суспільства), тобто більше інтегруватися в справи, які становлять спільний громадський інтерес*», «*популяризувати різноманіття та мультикультуралізм, адже в рамках цієї парадигми знаходиться місце не тільки для ЛГБТ, але й для інших соціальних груп, які вирізняються з загальної маси*». Назарій Боярський зазначив,

що потрібно формувати рух гетеросексуалів за права ЛГБТ та батьківський рух. До речі, рух батьків, чії діти — ЛГБТ, в Україні вже почав розвиватися — як приклад можна взяти ГО «Терго» (<http://tergo.org.ua>). Також з'явився проект співпраці з медичним персоналом «Дружній лікар: надання медичних послуг для ЛГБТ-спільноти» (<http://www.friendlydoctor.org>).

Важливо виходити у публічний простір, як зазначають респондентки та респонденти. До речі, на сучасній політичній арені є так звана «вільна ніша», адже, як зазначив Святослав Шеремет, «[с]еред провідних політичних сил немає жодної, яка розглядала би як пріоритет номер один саме права та свободи людини». Також активіст радить «формуванню нової політичної платформи, головним фокусом якої було би постійне вдосконалення та розширення прав і свобод людини для всіх українців та українок». Хоча 17 вересня «Національний ЛГБТ портал України» опублікував новину «Політична партія “Спільна дія”, яку очолює Монтян, виступає за легалізацію одностатевих партнерств і усиновлення гей-парами дітей». Якщо почитати проект програми партії, то там зазначено: «Не повинно бути заборони на усиновлення одностатевими парами (партнерствами)»; «Одностатеві пари мають право на укладання партнерських договорів, правовий режим яких прирівнюється до правового режиму традиційних родин».

Загалом події на Євромайдані виявилися неоднозначними і навіть суперечливими для ЛГБТ-спільноти України в контексті захисту прав людини. З одного боку, радикалізація та мілітаризація протестного простору виключила можливості для спільноти просувати власні права, не надала можливості бути присутніми передусім із політичним інтересом власної групи. З іншого боку, загальнопротестний потенціал Євромайдану (віра у спроможність змінити систему) і його євроінтеграційний результат (радше як відмова від проросійського вибору з гомофобним законодавством) позитивно сприйняли активістки й активісти за права людини для ЛГБТ: вони вказують на можливості незайнятих політичних ніш, подальшої міжнародної співпраці та інституційного розвитку активізму, привернення уваги з боку ЗМІ та правозахисного середовища. Втім, для ЛГБТ-спільноти України також притаманні ідеологія гомонаціоналізму та «стратегія невидимості», які втілюються через механізми «іншування», виключення, нормалізації владного дискурсу.

Подяка

Хочу висловити особливу подяку Надії Чушак за фахові теоретичні поради до статті, а також за коментарі до чернетки цієї статті — Надії Чушак, Володимирі Іщенку, Альоні Ляшевій, Анастасії Рябчук; за надання додаткових матеріалів та інформації для дослідження — Святославу Шереметі; усім респонденткам і респондентам за заповнені анкети.

ЧИТАЙТЕ ТАКОЖ:

[ПАРАД? ТАК, АЛЕ ЯКИЙ І ЧИЙ? Конкретний аналіз Прайду в Сербії \(2010—2012\)](#) (Душан Мальковіч)

[СЕКСИЗМ НА МАЙДАНІ](#) (Дар'я Попова)

[СПРАВЖНІ ВОРОГИ, ФАЛЬШИВІ ДРУЗИ: ІМПЕРІАЛІЗМ ТА ГОМОФОБІЯ В АФРИЦІ](#)

[СТУДЕНТСЬКА АСАМБЛЕЯ: ДЕСЯТОК МАЛЕНЬКИХ РЕВОЛЮЦІЙ](#) (Ніна Ходорівська)

Посилання:

Amnesty International Україна, 2014. *Організатори були змушені скасувати Марш Рівності*, 4 липня 2014. Доступ 27.08.14 за адресою: http://amnesty.org.ua/node/758?utm_medium=email&utm_source=UniSender%20Ukraine&utm_campaign=30769927.

Encarnación, O. G., 2014. “Gay rights: why democracy matters”. In: *Journal of Democracy*, Special Issue “The Maidan and Beyond”, 25(3), pp. 90-104.

Freedom House, 2014. *Freedom in the World 2014, Ukraine*. Available 27.08.14 at: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/ukraine-0#.U9tj6PmSwbQ>.

Kulick, D., 2009. “Can There Be an Anthropology of Homophobia?” In: Murray, D. (ed.) *Homophobias: Lust and*

Loathing across Time and Space. Durham and London: Duke University Press, pp. 19-33.

Без кордонів, 2013. Заява щодо дискримінативної риторики на Євромайдані, 9 грудня 2013. Доступ 27.08.14 за адресою: <http://noborders.org.ua/sfery-dijalnosti/mova-vorozhnechi/zayava-schodo-dyskryminatyvnoji-rytoryky-na-evromajdani/>.

Громадський простір, 2013. *Єврореволюція в Україні: роль і участь меншин на прикладі ЛГБТ*, 19 грудня 2013. Доступ 27.08.14 за адресою: <http://www.civicua.org/news/view.html?q=2146360>.

Кравчук, А, 2014. *ЛГБТ в Україні – між «Русским миром» і Європейським Союзом*. Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ».

Маєрчик, М., 2014. “До 8 березня / Про переплавку смислів”. У: *Критика*, 8 березня 2014. Доступ 27.08.14 за адресою: <http://krytyka.com/ua/community/blogs/do-8-bereznya-pro-pereplavku-smysliv>.

Марценюк, Т., 2009. “Страх розмаїття: національні властивості толерантності і гомофобії”. В: *Критика*, 11-12 (145-146), с. 10-13.

Марценюк, Т., 2010. “ЛГБТ-движение Украины: 10 лет спустя”. В: *Гендерные исследования*, 20-21, с. 134-147.

Марценюк, Т., Новик, Т. і Святненко, Н., 2014. “Крос-культурний аналіз ставлення населення до геїв та лесбійок: Україна, Швеція, Іспанія, Угорщина та Німеччина”. В: *Український соціум*, 1(48), с. 31-43.

Національний ЛГБТ портал України, 2014. *ЛГБТ-активісту відмовили в членстві партії «Демократичний альянс»*, 2 червня 2014. Доступ 27.08.14 за адресою: http://lgbt.org.ua/news/show_1492/.

Кондаков, А. (ред.), 2014. *На перепутье: методология, теория и практика ЛГБТ и квир-исследований*. Санкт-Петербург: Центр независимых социологических исследований.

Офіційний вісник України, 2014. *Про належне забезпечення рівності трудових прав громадян при розгляді спорів, що виникають у сфері трудових відносин*. Номер від 20.05.2014, № 38.

Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ», 2014а. *ЛГБТ-спільнота країни заявить на Прайді про підтримку української єдності та поставить нові вимоги до влади*, 27 червня 2014. Доступ 27.08.14 за адресою: <http://www.gay.org.ua/news.php?id=88176001>.

Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ», 2014б. *На порозі. Становище ЛГБТ в Україні у 2013 році*. Доступ 27.08.14 за адресою: http://gay.org.ua/publications/lgbt_ukraine_2013-u.pdf.

Пресс-служба всеукраїнського ЛГБТ-об'єднання «Гей-Форум України», 2014. «Правый сектор» — за христианизацию Европы и против ЛГБТ. Доступ 8.10.14 по адресу: http://www.lgbtua.com/news/allnews/allnews_221.html.

Рада ЛГБТ-організацій України, 2014. *Провокація на Майдані: Заява ЛГБТ-організацій щодо чергової спроби використання ЛГБТ для дискредитації Євромайдану*, 9 січня 2014. Доступ 27.08.14 за адресою: <http://lgbt-rada.org.ua/news002/>.

Совет ЛГБТ-организаций Украины, 2014. *Реестр ЛГБТ-организаций Украины и украинских организаций, сопричастных к ЛГБТ [обновляемая база данных, электронный документ]*. По состоянию на 05.08.2014. Режим запроса актуальной версии Реестра — по e-mail: info@lgbt-rada.org.ua.

Спільне, 2014. *Справжні вороги, фальшиві друзі: імперіалізм і гомофобія в Африці*. Доступ 25.09.2014 за адресою: <http://commons.com.ua/spravzhni-vorogi-falshivi-druzi/>.

Центр соціальних експертиз Інституту соціології Національної академії наук України, 2013. *Опитування громадської думки для визначення суспільного сприйняття ЛГБТ та шляхів його поліпшення. Звіт за результати дослідження*. Доступ 27.08.14 за адресою:

http://upogau.org/netcat_files/192/224/h_b922b7f45346af6ed06dccc645f0550a.